

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (esimene koda)

16. mai 2013*

ELTL artikkel 45 — Määrus (EMÜ) nr 1408/71 — Artikkel 10 — Vanadushüvitised — Alaline elukoht kahes liikmesriigis — Toitjakaotuspensioni saamine ühes neist riikidest ja vanaduspensioni saamine teises — Neist hüvitistest ühe tühistamine — Väidetavalt alusetult saadud hüvitiste tagasinõudmine

Kohtuasjas C-589/10,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku (Poola) 2. detsembri 2010. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 14. detsembril 2010, menetluses

Janina Wencel

versus

Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku,

EUROOPA KOHUS (esimene koda),

koosseisus: koja president A. Tizzano, kohtunikud M. Ilešič, J.-J. Kasel (ettekandja), M. Safjan ja M. Berger,

kohtujurist: P. Cruz Villalón,

kohtusekretär: ametnik K. Malacek,

arvestades kirjalikus menetluses ja 1. märtsi 2012. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

- Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku, esindajad: K. M. Kalinowska, U. Kulisiewicz ja A. Szybkie,
- Poola valitsus, esindajad: M. Szpunar, J. Faldyga ja A. Siwek,
- Saksamaa valitsus, esindajad: T. Henze ja J. Möller,
- Euroopa Komisjon, esindajad: V. Kreuzschatz ja M. Owsiany-Hornung,

olles 24. mai 2012. aasta kohtuistungil ära kuulunud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

* Kohtumenetluse keel: poola.

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus käsitleb seda, kuidas tõlgendada ELTL artikli 20 lõiget 2 ja artiklit 21 ning nõukogu 14. juuni 1971. aasta määruse (EMÜ) nr 1408/71 sotsiaalkindlustuskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate, füüsilisest isikust ettevõtjate ja nende pereliikmete suhtes (muudetud ja ajakohastatud nõukogu 2. detsembri 1996. aasta määrusega (EÜ) nr 118/97 (EÜT 1997, L 28, lk 1; ELT eriväljaanne 05/03, lk 3), viimati muudetud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008. aasta määrusega (EÜ) nr 592/2008 (ELT L 177, lk 1)) (edaspidi „määrus nr 1408/71”) teatud sätteid.
- 2 Eelotsusetaotlus on esitatud Janina Wenceli ja Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku (sotsiaalkindlustusasutuse Białystoki osakond, edaspidi „ZUS”) vahelises vaidluses J. Wenceli õiguse üle saada vanaduspensionini.

Õiguslik raamistik

Liidu õigusnormid

- 3 Vastavalt määruse nr 1408/71 artikli 1 punktile h kasutatakse nimetatud määruses mõistet „elamine” tähenduses „alaliselt elamine”.
- 4 Määruse nr 1408/71 artikli 6 punkti b kohaselt asendab määrus selle reguleerimisalasse kuuluvate isikute ja küsimuste suhtes nende sotsiaalkindlustuskonventsioonide sätteid, mis on siduvad vähemalt kahe liikmesriigi suhtes.
- 5 Määruse nr 1408/71 artikli 7 „Rahvusvahelised sätted, mida käesolev määrus ei mõjuta” lõike 2 punkti c alusel kohaldatakse jätkuvalt „sotsiaalkindlustuskonventsioonide, millega liikmesriigid on ühinenud enne käesoleva määruse kohaldamiskuupäeva, teatud sätteid, tingimusel, et need on hüvitisajaajatele soodsamad või need tulenevad teatud ajaloolistest asjaoludest ja nende mõju on ajaliselt piiratud, ning kui need sätted on loetletud III lisas”.
- 6 Sotsiaalkindlustuskonventsioonide hulka, mida vastavalt määruse nr 1408/71 III lisale jätkuvalt kohaldatakse, kuulub muu hulgas Poola Rahvavabariigi ja Saksamaa Liitvabariigi vahel 9. oktoobril 1975 sõlmitud pensioni- ja õnnetusjuhtumikindlustuse konventsioon (umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Federalną Niemiec o zaopatrzeniu emerytalnym i wypadkowym, *Dziennik Ustaw* (edaspidi „Dz. U.”) 1976, nr 16, jrk nr 101) (muudetud redaktsioonis) (edaspidi „9. oktoobri 1975. aasta konventsioon”) tingimustel ja ulatuses, mis on määratletud Saksamaa-Poola 8. detsembri 1990. aasta sotsiaalkindlustuskonventsiooni (umowa polsko-niemiecka o zabezpieczeniu społecznym, *Dz. U.* 1991, nr 108, jrk nr 468) artikli 27 lõigetes 2–4.
- 7 Määruse nr 1408/71 artikli 10 „Elamisega seotud tingimusest loobumine. Kohustusliku kindlustuse mõju sissemaksete tagasimaksmisele” lõige 1 sätestab:

„Välja arvatud juhul, kui käesolevas määruses on sätestatud teisiti, ei tohi ühe või mitme liikmesriigi õigusaktide alusel saadavaid rahalisi invaliidsus-, vanadus- või toitjakaotushüvitsi, tööõnnetus- ja kutsehaiguspensione ning matusetootusi mingil viisil vähendada, muuta, peatada, tühistada või konfiskeerida seetõttu, et nende saaja elab liikmesriigi territooriumil, mis ei ole see liikmesriik, kus asub hüvitiste maksmise eest vastutav asutus.

[...]”

8 Määruse nr 1408/71 artikkel 12 sätestab:

„1. Käesoleva määrusega ei anta ega säilitata õigust saada mitut samaliigilist hüvitist ühe ja sama kohustusliku kindlustuse perioodi eest. [...]

2. Kui käesoleva määrusega ei ole sätestatud teisiti, võib tugineda liikmesriigi õigusaktide sätetele, mis reguleerivad hüvitiste vähendamist, peatamist või tühistamist muude sotsiaalkindlustushüvitistega või muu sissetulekuga kattumise juhul, neile võib tugineda ka siis, kui kõnealuste hüvitiste saamise õigus omandati teise liikmesriigi õigusaktide alusel või kui kõnealune sissetulek saadi teise liikmesriigi territooriumil.”

9 Määruse nr 1408/71 artikli 13 lõike 1 kohaselt „alluvad isikud, kelle suhtes käesolevat määrust kohaldatakse, ainult ühe liikmesriigi õigusaktidele. Kõnealused õigusaktid määratakse kindlaks vastavalt [II] jaotise sätetele.”

10 Määruse nr 1408/71 artikli 13 lõike 2 punkt f sätestab:

„Arvestades artikleid 14–17:

[...]

f) isik, kelle suhtes liikmesriigi õigusaktid ei ole enam kohaldatavad, ilma et teise liikmesriigi õigusaktid oleksid muutunud tema suhtes kohaldatavaks vastavalt mõnele eelmistes punktides sätestatud reeglile või vastavalt artiklites 14–17 ettenähtud erisätetele, allub oma elukohajärgse liikmesriigi õigusaktidele üksnes nimetatud õigusaktide sätete kohaselt.”

11 Määruse nr 1408/71 artikkel 46a sätestab:

„1. Käesoleva peatüki kohaldamisel mõistetakse samaliigiliste hüvitiste kattumisenä igasugust invaliidsus-, vanadus- ja toitjakaotushüvitiste kattumist, mida arvutatakse või antakse ühe ja sama isiku täitunud kindlustus- ja/või elamisperioodide alusel.

2. Käesoleva peatüki kohaldamisel mõistetakse eriliigiliste hüvitiste kattumisenä igasugust selliste hüvitiste kattumist, mida ei saa pidada samaliigilisteks lõikes 1 määratletud tähenduses.

3. Liikmesriigi õigusaktides ettenähtud vähendamis-, peatamis- või tühistamissätete kohaldamisel invaliidsus-, vanadus- või toitjakaotushüvitise samaliigilise või eriliigilise hüvitise või muu sissetulekuga kattumise korral kehtivad järgmised reeglid:

[...]

d) kui vähendamis-, peatamis- või tühistamissätted on kohaldatavad üksnes ühe liikmesriigi õigusaktide alusel ning sel põhjusel, et asjaomane isik saab teiste liikmesriikide õigusaktide alusel makstavaid sama- või eriliigilisi hüvitisi või teiste liikmesriikide territooriumil muud sissetulekut, võib esimese liikmesriigi õigusaktide alusel makstavat hüvitist vähendada vaid summa piires, mis vastab teiste liikmesriikide [õigusaktide] alusel makstavate hüvitiste või teiste liikmesriikide territooriumil saadava sissetuleku suurusele.” [täpsustatud tõlge]

Saksamaa-Poola konventsioonid

12 9. oktoobri 1975. aasta konventsiooni artikkel 4 sätestab:

„1. Pensionikindlustusest rahastatavad pensionid maksab selle riigi sotsiaalkindlustusasutus, kelle territooriumil pensioni saaja elab, vastavalt kõnealuse kindlustusasutuse suhtes kohaldatavate eeskirjadele.

2. Lõikes 1 nimetatud asutus võtab tema suhtes kohaldatavate eeskirjade kohaselt pensione määrates arvesse teises riigis täitunud kindlustusperioode, töötamisperioode ja nendega võrdsustatud perioode nii, nagu oleksid need täitunud esimeses riigis.

3. Lõikes 2 osutatud pensione on õigus saada vaid ajal, mil asjaomane isik elab selle riigi territooriumil, kelle sotsiaalkindlustusasutus pensioni määras. Selle aja jooksul ei ole pensionisaajal teises riigis täitunud kindlustusperioodide, töötamisperioodide ja nendega võrdsustatud perioodide alusel nõudeõigust selle teise riigi sotsiaalkindlustusasutuse suhtes [...]”

13 Saksamaa-Poola 8. detsembri 1990. aasta sotsiaalkindlustuskonventsiooni artikli 27 lõike 2 kohaselt jäävad lepinguriigis 9. oktoobri 1975. aasta konventsiooni alusel enne 1. jaanuari 1991 omandatud õigused kehtima seni, kuni õigustatud isik elab selle riigi territooriumil.

Poola õigusnormid

14 Poolas reguleerib vanaduspensione ja muid pensione 17. detsembri 1998. aasta seadus sotsiaalkindlustusfondist makstavate vanaduspensionide ning muude pensionide kohta (ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych) (konsolideeritud redaktsioonis; *Dz. U.* 2009, nr 153, jrk nr 1227; edaspidi „pensioniseadus”).

15 Pensioniseaduse artikli 114 lõike 1 kohaselt vaadatakse hüvitise saamise õigus või hüvitise suurus kas huvitatud isiku taotlusel või omal algatusel uuesti läbi, kui pärast hüvitise määramise otsuse jõustumist esitatakse uusi tõendid või tulevad ilmsiks juba enne otsuse tegemist esinenud asjaolud, mis võivad mõjutada hüvitise saamise õigust või hüvitise suurust.

16 Pensioniseaduse artikli 138 lõigete 1 ja 2 kohaselt on isik, kes on saanud hüvitisi alusetult, kohustatud need tagasi maksma. Alusetult saadud hüvitisteks loetakse hüvitisi, mida maksti vaatamata sellele, et esinesid asjaolud, mille tagajärjel hüvitise saamise õigus kaob või peatub või mille tõttu on õigustatud kogu hüvitise või sellest osa maksmise lõpetamine, kui hüvitiste saajale on hüvitise saamise õiguse puudumisest teatatud.

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

17 Poola kodanik Janina Wencel, kes on sündinud 25. veebruaril 1930, on alates 1954. aastast kantud Białystoki linna (Poola) registrisse. Tema abikaasa, kes on samuti Poola kodanik, asus pärast nende abiellumist 1975. aastal elama Frankfurti (Saksamaa), kus ta registreeriti elanikuna ja võeti tööle töölepinguga, mille alusel tasuti tema eest sotsiaalkindlustusmaksid. Alates 1984. aastast sai ta Saksamaal invaliidsuspensiooni. J. Wencel külastas sageli oma abikaasat selles liikmesriigis ning tema abikaasa veetis kõik puhkused ja puhkepäevad Poolas.

18 Frankfurti linnavalitsuse väljastatud elukohateate kohaselt elas J. Wencel alates 1984. aastast alaliselt Saksamaal. Ta sai seal elamisloa, kuid ta ei töötanud seal kunagi. Aastatel 1984–1990 töötas ta aga oma minia juures Poolas lapsehoidjana. ZUS 24. oktoobri 1990. aasta otsuse kohaselt sai ta Poolas

täitunud perioodide alusel õiguse Poola vanaduspensionile. Alates tema abikaasa surmast 2008. aastal maksab Saksamaa sotsiaalkindlustusasutus talle toitjakaotuspension, mis on talle määratud muu hulgas Saksamaal elamise tõttu. Praegusel ajal elab ta Poolas koos oma poja, minia ja lapselastega.

- 19 Aastal 2009 teatati ZUS-le, et J. Wencel on registreeritud elanikuks nii Poolas kui ka Saksamaal. Tuginedes 24. novembri 2009. aasta kirjalikule deklaratsioonile, milles J. Wencel teatas, et ta elab Saksamaal, ent on kõik puhkused ja puhkepäevad veetnud Poolas, võttis ZUS pensioniseaduse artiklite 114 ja 138 alusel vastu kaks otsust.
- 20 Esimese, 26. novembri 2009. aasta otsusega tühistas ZUS vanaduspensionide määramist käsitleva 24. oktoobri 1990. aasta otsuse ning peatas nimetatud pensioni maksmise. ZUS leidis, et 9. oktoobri 1975. aasta konventsiooni artikli 4 kohaselt on vanaduspensionide taotlust pädev lahendama üksnes taotleja elukohariigi sotsiaalkindlustusasutus. Kuna J. Wencel on alates 1975. aastast elanud alaliselt Saksamaal, ei saa ta taotleda vanaduspensionide Poola sotsiaalkindlustussüsteemi alusel. Teise, 23. detsembri 2009. aasta otsusega nõudis ZUS, et J. Wencel maksaks viimase kolme aasta jooksul alusetult saadud summad tagasi.
- 21 J. Wencel esitas 4. jaanuaril 2010 nende kahe otsuse peale kaebuse Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku (esimese astme kohus – Białystoki töö- ja sotsiaalkindlustusajade kohus), väites, et rikutud on liidu õiguse sätteid liikumis- ja elukohavabaduse kohta. Nimelt ei peaks tema arvates jätma kahe alalise elukohta omamine teda ilma õigusest vanaduspensionile Poolas. Veel väitis ta, et 24. novembri 2009. aasta deklaratsioon oli koostatud kiirustades ning ZUS töötajate surve all, mistõttu see ei kajasta tegelikkust.
- 22 Nimetatud kohus jättis 15. septembri 2010. aasta otsusega J. Wenceli kaebuse rahuldamata põhjendusel, et kuigi isik võib olla registreeritud elanikuks kahes liikmesriigis, välistab 9. oktoobri 1975. aasta konventsiooni artikkel 4 selle, et niisugusel isikul võiks olla kaks eraldi huvide keset. J. Wenceli huvide keskme Saksamaale üleviimise tagajärjel muutus pädevaks asutuseks Saksamaa sotsiaalkindlustusasutus. Pealegi ei teatanud J. Wencel ZUS-le, hoolimata pensioni määramise otsuses sisaldunud hoiatusest, et ta on otsustanud Poolast lahkuda.
- 23 J. Wencel esitas selle kohtuotsuse peale apellatsioonkaebuse Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku.
- 24 Nimetatud kohtu sõnul tuleneb määruse nr 1408/71 artiklist 10, et liikmesriigi territooriumil elavat isikut ei või jätta ilma teise liikmesriigi õigusaktide alusel omandatud õigusest hüvitistele. Kuigi üheaegselt kahte alalist elukohta omava isiku olukorda ei ole selles artiklis mainitud, tuleb ka niisugust isikut pidada artikli 10 kohaldamisalasse kuuluvaks. Olles üles lugenud kõik faktilised asjaolud, mille põhjal saab tuvastada, et J. Wencelil oli üheaegselt kaks alalist elukohta ning ta veetis aastatel 1975–2008 pool aega Poolas ja teise poole Saksamaal, teeb eelotsusetaotluse esitanud kohus järelduse, et J. Wenceli olukord ei ole tüüpiline ja oma huvide keskme üleviimise kohta deklaratsiooni esitamata jätmine võib olla tingitud sellest, et ta tõepoolest arvas endal olevat kaks samaväärset elukohta määruse nr 1408/71 artikli 1 punkti h mõttes.
- 25 Seetõttu ei ole apellatsioonikohus kindel, kas J. Wenceli võib jätta hüvitiste saamise õigusest ilma ainuüksi seetõttu, et tal on kaks alalist elukohta. Nimetatud kohtu sõnul näivad ZUS otsused olevat vastuolus Euroopa Liidus vaba liikumise põhimõttega.
- 26 Nimelt on pärast 2004. aastal toimunud Poola Vabariigi ühinemist Euroopa Liiduga 9. oktoobri 1975. aasta konventsiooni sätted vastavalt määruse nr 1408/71 artikli 7 lõike 2 punktidele b kohaldatavad vaid juhul, kui need ei ole määruse sätetest ebasoodsamad, mistõttu ei tohiks ELTL artiklite 20 ja 21 ning määruse artikli 10 kohaselt vähendada J. Wenceli õigusi hüvitisele põhjusel, et tal on üle 30 aasta olnud kaks samaväärset elukohta.

- 27 Veel kahtleb eelotsusetaotluse esitanud kohus selles, kas vanaduspensioni määramise võib tagasiulatuvalt tühistada, kui isikut ei ole informeeritud kohustusest teatada mis tahes asjaolust, mis võib mõjutada vanaduspensioni taotluste läbivaatamiseks pädeva sotsiaalkindlustusasutuse kindlaksmääramist.
- 28 Neil asjaoludel otsustas Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:
- „1. Kas [määruse nr 1408/71] artiklit 10 tuleb, tuginedes ELTL artikli 21 ja artikli 20 lõike 2 kohasele Euroopa Liidu liikmesriikides vaba liikumise ja elamise põhimõttele, tõlgendada nii, et liikmesriigi õigusaktide alusel saadavaid rahalisi vanadushüvitisi ei tohi mingil viisil vähendada, muuta, peatada, tühistada ega konfiskeerida seetõttu, et nende saaja on elanud samaaegselt kahe liikmesriigi territooriumil (tal on olnud kaks samaväärset alalist elukohta), millest üks ei ole see liikmesriik, kus asub vanaduspensioni maksmise eest vastutav asutus?
2. Kas ELTL artiklit 21 ja artikli 20 lõiget 2 ning [määruse nr 1408/71] artiklit 10 tuleb tõlgendada nii, et need ei luba kohaldada [pensioniseaduse] artikli 114 lõikes 1 sisalduvat siseriiklikku õigusnormi koosmõjus [9. oktoobri 1975. aasta konventsiooni] artikliga 4 selliselt, et Poola pensioniasutus teeb samas asjas uue otsuse ja tühistab vanaduspensioniõiguse isiku puhul, kellel oli mitu aastat samaaegselt kaks alalist elukohta (kaks huvide keset) kahes praegu Euroopa Liidu liikmeks olevas riigis ja kes ei olnud enne 2009. aastat esitanud ei taotlust oma alalise elukoha üleviimiseks ühte nimetatud riikidest ega asjaomast deklaratsiooni?

Kui vastus on eitav:

3. Kas ELTL artikli 20 lõiget 2 ja artiklit 21 ning [määruse nr 1408/71] artiklit 10 tuleb tõlgendada nii, et need ei luba kohaldada [pensioniseaduse] artikli 138 lõigetes 1 ja 2 sisalduvaid siseriiklikke õigusnorme selliselt, et Poola pensioniasutus esitab isikule, kellel oli ajavahemikul 1975–2009 samaaegselt kaks alalist elukohta (huvide keset) kahes praegu Euroopa Liidu liikmeks olevas riigis, viimasel kolmel aastal saadud vanaduspensioni tagasimaksmise nõude, kui Poola sotsiaalkindlustusasutus ei olnud isikule pensionitaotluse kohta otsuse tegemise ajal ja pärast selle kättetoimetamist teatanud, et isik peab teatavaks tegema ka asjaolu, et tal oli kaks alalist elukohta kahes riigis, ja esitama avalduse, milles ta valib nimetatud riikidest ühe riigi kindlustusasutuse, kelle pädevusse jääb vanaduspensioni taotluse kohta otsuse tegemine, või asjaomase deklaratsiooni?”

Eelotsuse küsimuste analüüs

Sissejuhatavad märkused

- 29 Käesoleva kohtuasja eripära silmas pidades ja eelotsusetaotluse esitanud kohtule tarviliku vastuse andmiseks tuleb kõigepealt kindlaks teha, kas määruse nr 1408/71 sätted on niisuguses olukorras nagu põhikohtuasjas kohaldatavad, ning kui jah, siis millises ulatuses.
- 30 Esiteks, määruse nr 1408/71 ajalise kohaldatavuse osas olgu meenutatud, et määrus jõustus Poola Vabariigi suhtes alates Poola ühinemisest liiduga, s.o 1. mail 2004.
- 31 Kuigi antud juhul omandas J. Wencel õiguse Poola vanaduspensionile 24. oktoobri 1990. aasta ZUS otsuse alusel, olid 26. novembri ja 23. detsembri 2009. aasta otsused need, millega see õigus tühistati ja nõuti J. Wencelilt viimase kolme aasta jooksul väidetavalt alusetult saadud summade tagasimaksmist.

- 32 Järelikult on põhikohtuasja esemeks need kaks viimati nimetatud otsust, mis tehti pärast Poola Vabariigi ühinemist liiduga.
- 33 Väljakujunenud kohtupraktikast tuleneb veel, et kuigi määrus nr 1408/71 kui Poolas alates 1. maist 2004 kohaldatav uus võõrtöötajate sotsiaalkindlustust käsitlev õigusakt kehtib vaid edaspidise suhtes, kohaldatakse seda ka varasema õigusakti kehtivusajal tekkinud olukordade tulevaste tagajärgede suhtes (vt selle kohta 18. aprilli 2002. aasta otsus kohtuasjas C-290/00: Duchon, EKL 2002, lk I-3567, punkt 21 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 34 Seega tuleb 26. novembri ja 23. detsembri 2009. aasta otsuste õiguspärasust hinnata määruse nr 1408/71 alusel, kui ei ole kohaldatavad sotsiaalkindlustuskonventsioonide sätted.
- 35 Teiseks, määruse nr 1408/71 esemelise kohaldatavuse osas olgu meenutatud, et vastavalt määruse nr 1408/71 artikli 7 lõike 2 punktile c kohaldatakse jätkuvalt määruse III lisas loetletud sotsiaalkindlustuskonventsioone, olenemata määruse artiklist 6, mille kohaselt asendab määrus oma reguleerimisalasse kuuluvate isikute ja küsimuste suhtes sotsiaalkindlustuskonventsioone, mis on siduvad kahe või enama liikmesriigi suhtes (18. detsembri 2007. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-396/05, C-419/05 ja C-450/05: Habelt jt, EKL 2007, lk I-11895, punkt 87).
- 36 Arvestades seda, et määruse nr 1408/71 III lisas on nimetatud 9. oktoobri 1975. aasta konventsiooni, on see põhimõtteliselt ka pärast määruse nr 1408/71 Poola suhtes jõustumist jätkuvalt kohaldatav, kui on täidetud üks kahest määruse nr 1408/71 artikli 7 lõike 2 punktis c loetletud ülejäänud tingimusest, see tähendab kui 9. oktoobri 1975. aasta konventsiooni sätete kohaldamine on asjaomasele isikule soodsam või kui konventsioon tuleneb ajaloolistest iseärasustest ja selle mõju on ajaliselts piiratud.
- 37 Seega kohaldatakse määrust nr 1408/71 üksnes siis, kui selle kohaldamine ei ole vastuolus enne määruse jõustumist sõlmitud kahepoolsete konventsioonidega (vt selle kohta 7. mai 1969. aasta otsus kohtuasjas 28/68: Torrekens, EKL 1969, lk 125, punktid 19–21). Siiski ei saa sellisel liidu sätteil nagu nimetatud määruse artikli 7 lõige 2, mis eelistab konventsiooni kohaldamist, olla ulatust, mis läheb vastuollu põhimõtetega, mis on aluseks õigusaktile, kuhu see kuulub (vt analoogia alusel 4. mai 2010. aasta otsus kohtuasjas C-533/08: TNT Express Nederland, EKL 2010, lk I-4107, punkt 51).
- 38 Järelikult ei ole liidu õigus kohaldatav mitte üksnes olukordades, mis vastavalt määruse nr 1408/71 artikli 7 lõikes 2 sätestatud tingimustele ei kuulu 9. oktoobri 1975. aasta konventsiooni kohaldamisalasse, vaid ka siis, kui nimetatud konventsiooni sätted ei ole kooskõlas määruse aluseks olevate põhimõtetega.
- 39 Niisugused siseriiklike sotsiaalkindlustusaktide kooskõlastamissätete aluseks olevad põhimõtted vastavad isikute vaba liikumise valdkonna põhimõtetele, sealhulgas aluspõhimõttele, mille kohaselt hõlmab liidu tegevus muu hulgas isikute vaba liikumise takistuste kõrvaldamist liikmesriikide vahel (vt selle kohta 7. märtsi 2013. aasta otsus kohtuasjas C-127/11: van den Booren, punkt 43 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 40 Liikumisvabaduse kasutamise osas kuulub J. Wenceli olukord määruse nr 1408/71 aluseks olevate põhimõtete kohaldamisalasse. Kuna kõnesolevat rahvusvahelist konventsiooni ei võetud vastu nende põhimõtete elluviimiseks, võib see niisuguses olukorras nagu põhikohtuasjas nende põhimõtetega vastuollu minna.
- 41 Seega tuleb tõdeda, et J. Wenceli olukorda peab hindama määruse nr 1408/71 alusel.

Eelotsuse küsimuste analüüs

- 42 Eelotsusetaotluse esitanud kohus palub oma küsimustega – mida tuleb uurida koos – sisuliselt selgitada, kas liidu õigust tuleb tõlgendada nii, et sotsiaalkindlustusamet on õigustatud tagasiulatavalt tühistama õiguse vanaduspensionile, mida saab kindlustatud isik, kellel on aastaid olnud üheaegselt kaks alalist elukohta kahes liikmesriigis, ning nõuda väidetavalt alusetult saadud pensioni tagasimaksmist põhjendusel, et kindlustatud isik saab toitjakaotuspensionini teises liikmesriigis, kus tal on samuti olnud elukoht.
- 43 Esiteks tuleb kontrollida, kas määruse nr 1408/71, konkreetsemalt määruse artikli 10 kohaldamisel on isikul õigus omada üheaegselt kahte alalist elukohta kahes liikmesriigis.
- 44 Artikli 10 kohta olgu täpsustatud, et selles on ette nähtud sätted elukohatingimusest loobumise kohta, nii et see tagab sotsiaalkindlustushüvitiste maksmise pädeva riigi poolt juhul, kui kindlustatud isik elab liikmesriigis või asub elama liikmesriiki, mis ei ole see liikmesriik, kus asub hüvitiste maksmise eest vastutav asutus.
- 45 Kuna määruse nr 1408/71 artikli 10 sõnastus ei anna vastust küsimusele, kas määruse alusel on lubatud üheaegselt kahe alalise elukoha omamine kahes liikmesriigis, siis tuleb meenutada, et määrus kehtestab riiklike sotsiaalkindlustusskeemide koordineerimise süsteemi ning määruse II jaotises on ette nähtud sätted kohaldatava õiguse kindlaksmääramise kohta.
- 46 Euroopa Kohus on juba otsustanud, et viimati nimetatud sätete eesmärk ei ole üksnes takistada isikute jäämist sotsiaalkindlustuse vallas kaitseta neile kohaldatavate õigusaktide puudumise tõttu (vt selle kohta 9. juuni 1964. aasta otsus kohtuasjas 92/63: Nonnenmacher, EKL 1964, lk 557, 572 ja 573), vaid ka tagada, et isikud kuuluksid üksnes ühe liikmesriigi sotsiaalkindlustusskeemi alla, et vältida eri riikide õigusaktide üheaegset kohaldatavust ning sellest tuleneda võivaid probleeme (vt selle kohta 10. juuli 1986. aasta otsus kohtuasjas 60/85: Luijten, EKL 1986, lk 2365, punkt 12).
- 47 See üheainsa õiguskorra kohaldamise põhimõte on sõnastatud eeskätt määruse nr 1408/71 artikli 13 lõikes 1 (vt selle kohta eelkõige eespool viidatud kohtuotsus Luijten, punkt 13) ja lõike 2 punktis f, nagu toonitab kohtujurist oma ettepaneku punktis 28, ning määruse artikli 14a lõikes 2 (9. märtsi 2006. aasta otsus kohtuasjas C-493/04: Piatkowski, EKL 2006, lk I-2369, punkt 21).
- 48 Kuna määrusega nr 1408/71 kehtestatud süsteem kasutab kohaldatava õiguse kindlaksmääramiseks elukohta kui ühendavat tegurit, siis ei saa lubada, et määruse nr 1408/71 kohaldamisel oleks isikul üheaegselt mitu elukohta erinevates liikmesriikides, või vastasel korral kaotavad eelmises punktis viidatud sätted oma kasuliku mõju.
- 49 Seda seisukohta kinnitab Euroopa Kohtu praktika, mis käsitleb mõistet „elukoht” võõrtöötajate sotsiaalkindlustusskeemidele kohaldatavate liidu õigusnormide tähenduses. Euroopa Kohus on toonitanud, et juhul, kui isiku õiguslikul olukorral võib olla seos mitme liikmesriigi õigusega, tähendab mõiste „liikmesriik, kus isik elab” riiki, kus on tema alaline elukoht ja ka tema peamine huvide kese (vt selle kohta 25. veebruari 1999. aasta otsus kohtuasjas C-90/97: Swaddling, EKL 1999, lk I-1075, punkt 29 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 50 Üheainsa elukoha kindlaksmääramise imperatiivsus nähtub sellest, et kohtupraktikas on välja töötatud kriteeriumide loetelu, mida tuleb isiku alalise elukoha kindlaksmääramisel arvesse võtta – see loetelu leidub kodifitseeritud kujul praegu Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. septembri 2009. aasta määruse (EÜ) nr 987/2009, milles sätestatakse määruse (EÜ) nr 883/2004 (sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise kohta) rakendamise kord (ELT L 284, lk 1), artikli 11 lõikes 1.
- 51 Järelikult tuleb määruse nr 1408/71 artiklit 10 tõlgendada nii, et määruse kohaldamisel ei saa isikul olla üheaegselt kahte alalist elukohta kahe liikmesriigi territooriumil.

- 52 Teiseks, selleks et määrata kindlaks asutus, kes on pädev määrama pensioni J. Wenceli olukorras olevale isikule, tuleb eelotsusetaotluse esitanud kohtul kõiki asjakohaseid toimikumaterjale arvestades kindlaks teha, millises liikmesriigis on isiku alaline elukoht eespool viidatud kohtupraktika mõttes.
- 53 Selle kohta olgu kõigepealt täpsustatud, et kaebaja on töötanud üksnes Poolas ning töötamine oli seotud perekonnasuhetega, mis tal seal olid.
- 54 Veel tuleb märkida, et alates 1990. aastast määrati talle vanaduspension sissemaksete alusel, mida ta oli selleks Poolas teinud.
- 55 Siseriikliku kohtu ülesanne on kontrollida, kas deklaratsioon, mille asjassepuutuv isik ZUS palvel 2009. aastal tegi ja mille kohaselt on tema elukoht Saksamaal, on vastuolus tegelikkusega, arvestades eeskätt asjaolu, et tema huvide kese näib – vähemalt alates tema abikaasa surmast 2008. aastal – olevat täielikult üle kandunud Poola.
- 56 Eeldades, et asjassepuutuva isiku elukoha tõttu asub pädev asutus nimetatud liikmesriigis, tuleb kolmandaks kindlaks teha, kas sellel asutusel on õigus tagasiulatuvalt tühistada isiku õigus vanaduspensionile ja nõuda temalt väidetavalt alusetult makstud pensionide tagasimaksmist põhjendusel, et ta saab toitjakaotuspensionini teises liikmesriigis, mille territooriumil on tal samuti olnud elukoht.
- 57 Hüvitiste kattumise kohta olgu esiteks märgitud, et vastavalt määruse nr 1408/71 artikli 12 lõikele 1 ei anta ega säilitata selle määrusega üldjuhul õigust saada mitut samaliigilist hüvitist ühe ja sama kindlustusperioodi eest.
- 58 Kui peaks tõeks osutama Euroopa Kohtule esitatud kirjalikest seisukohtadest nähtuv asjaolu, et J. Wenceli Poolas saadud vanaduspension arvutati tema tööstaaži alusel selles liikmesriigis ja Saksamaa toitjakaotuspensionini makstakse talle tema surnud abikaasa töötamise tõttu Saksamaal, ei saa neid kahte hüvitist pidada samaliigilisteks hüvitisteks (vt selle kohta 6. oktoobri 1987. aasta otsus kohtuasjas 197/85: Stefanutti, EKL 1987, lk 3855, punkt 13; 12. veebruari 1998. aasta otsus kohtuasjas C-366/96: Cordelle, EKL 1998, lk I-583, punktid 20 ja 21, ning 7. märtsi 2013. aasta otsus kohtuasjas C-127/11: van den Booren, punktid 32 ja 33).
- 59 Teiseks nähtub määruse nr 1408/71 artikli 12 lõikest 2, et kui määruses ei ole sätestatud teisiti, võib liikmesriigi õigusaktides ette nähtud vähendamistingimustele tugineda sellelt liikmesriigilt hüvitist saavate isikute vastu juhul, kui nad võivad saada muid sotsiaalkindlustushüvitisi, isegi kui õigus neile hüvitistele on omandatud teise liikmesriigi õigusaktide alusel (7. märtsi 2002. aasta otsus kohtuasjas C-107/00: Insalaca, EKL 2002, lk I-2403, punkt 22).
- 60 Järelikult ei ole määrusega nr 1408/71 vastuolus, kui kohaldatakse siseriiklikke õigusnorme, mille mõjul vähendatakse kindlustatud isiku poolt taotleda võidava pensioni summat seetõttu, et ta saab teises liikmesriigis vanadushüvitist, tingimusel et järgitakse määrusega nr 1408/71 kehtestatud piiranguid.
- 61 Nende piirangute seas on määruse nr 1408/71 artikli 46a lõike 3 punkt d, mille kohaselt võib esimese liikmesriigi õigusaktide alusel makstavat hüvitist vähendada vaid summa piires, mis vastab teise liikmesriigi õigusaktide alusel makstavate hüvitiste suurusele.
- 62 Eelöeldust tulenevalt ei saa Saksamaa toitjakaotuspensionini olemasolu tõttu isiku Poola vanaduspensionini tagasiulatuvalt tühistada. Kuid seda võidakse Saksamaa hüvitiste suuruse võrra vähendada vastavalt võimalikule kattumist välistavale Poola õigusnormile. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne on sellise õigusnormi olemasolu antud juhul kontrollida.
- 63 Kui selline kattumist välistav õigusnorm – mis ei ole määrusega nr 1408/71 vastuolus – on Poola õiguskorras olemas, siis tuleb kontrollida, kas see ei ole EL toimimise lepinguga vastuolus.

- 64 Nagu käesoleva otsuse punktis 37 juba märgitud, tuleb määruse nr 1408/71 sellist tõlgendust mõista nii, et see ei mõjuta lahendust, mis tuleneb esmase õiguse võimalikust kohaldatavusest. Tõdemus, et siseriiklik meede võib olla kooskõlas teisese õiguse aktiga – käesolevas asjas määrusega nr 1408/71 –, ei välista tingimata aluslepingu sätete kohaldatavust selle meetme suhtes (16. juuli 2009. aasta otsus kohtuasjas C-208/07: von Chamier-Glisczinski, EKL 2009, lk I-6095, punkt 66 ja seal viidatud kohtupraktika, ning eespool viidatud kohtuotsus van den Booren, punkt 38).
- 65 Niisugune on kontekst, milles eelotsusetaotluse esitanud kohus esitab oma küsimused, pidades silmas liidu esmast õigust, eelkõige ELTL artikli 20 lõiget 2 ja artiklit 21.
- 66 J. Wenceli olukord kuulub aga ilmselgelt ELTL artikli 45 kohaldamisalasse.
- 67 Kuna põhikohtuasi kuulub nimetatud sätte kohaldamisalasse, ei ole otsust ELTL artikli 20 lõike 2 ja artikli 21 tõlgendamise kohta vaja teha. Viimati nimetatud sätted, milles on üldiselt sätestatud iga liidu kodaniku õigus vabalt liikuda ja elada liikmesriikide territooriumil, leiab nimelt seoses töötajate vaba liikumisega konkreetsema väljenduse ELTL artiklis 45 (vt selle kohta 13. detsembri 2012. aasta otsus kohtuasjas C-379/11: Caves Krier Frères, punkt 30 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 68 Seoses sellega piisab meenutamisest, et ELTL artikliga 45 rakendatakse aluspõhimõtet, mille kohaselt hõlmab liidu tegevus muu hulgas isikute vaba liikumise takistuste kõrvaldamist liikmesriikide vahel (eespool viidatud kohtuotsus van den Booren, punkt 43 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 69 Järelikult on liidu õigusega vastuolus kõik sellised siseriiklikud meetmed, mis ka juhul, kui need on kohaldatavad ilma kodakondsusest lähtuva diskrimineerimiseta, võivad takistada liidu kodanikel aluslepinguga tagatud põhivabaduste teostamist või muuta selle neile vähem atraktiivseks (vt eespool viidatud kohtuotsus van den Booren, punkt 44 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 70 Sellist tüüpi siseriiklikud meetmed võivad olla lubatavad üksnes tingimusel, et need taotleavad üldise huvi eesmärki, on selle saavutamiseks sobivad ega lähe kaugemale, kui on taotletava eesmärgi saavutamiseks vajalik (eespool viidatud kohtuotsus van den Booren, punkt 45 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 71 Siseriikliku kohtu ülesanne on hinnata kõnesoleva siseriikliku regulatsiooni vastavust liidu õiguse nõuetele, kontrollides, kas vanaduspensioni saamise õiguse tühistamist ja väidetavalt alusetult saadud summade tagasimaksmist ette nägev õigusnorm, mida kohaldatakse tööpoolest ühtemoodi nii selle liikmesriigi kui ka teiste liikmesriikide kodanike suhtes, ei too huvitatud isikule tegelikult kaasa ebasoodsamat olukorda kui isikule, kelle olukorras puudub igasugune piiriülene element, ning juhul kui käesolevas asjas tuvastatakse selline ebasoodne olukord, siis kontrollides, kas kõnealust siseriiklikku õigusnormi võiks pidada objektiivsetel kaalutlustel õigustatuks ja siseriikliku õigusega taotletava legitiimse eesmärgi suhtes proportsionaalseks (eespool viidatud kohtuotsus van den Booren, punkt 46).
- 72 Eelotsusetaotluse esitanud kohtul tuleks hindamise raames võtta arvesse ka seda, et ELTL artiklis 4 sätestatud lojaalse koostöö põhimõte kohustab liikmesriikide pädevaid asutusi kasutama kõiki nende käsutuses olevaid vahendeid ELTL artikli 45 eesmärgi saavutamiseks (vt eespool viidatud kohtuotsused van Munster, punkt 32, ja Leyman, punkt 49).
- 73 Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb esitatud küsimustele vastata järgmiselt:
- määruse nr 1408/71 artiklit 10 tuleb tõlgendada nii, et määruse kohaldamisel ei saa isikul olla üheaegselt kahte alalist elukohta kahe liikmesriigi territooriumil;

- määruse nr 1408/71 sätete, konkreetsemalt artikli 12 lõike 2 ja artikli 46a alusel ei ole liikmesriigi pädeval asutusel sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas õigust tagasiulatuvalt tühistada isiku õigust vanaduspensionile ja nõuda temalt väidetavalt alusetult makstud pensionide tagasimaksmist põhjendusel, et ta saab toitjakaotuspensionini teises liikmesriigis, mille territooriumil on tal samuti olnud elukoht. Kuid esimeses liikmesriigis saadava vanaduspensionini suurust võib teises liikmesriigis saadavate hüvitiste suuruse võrra vähendada vastavalt võimalikule kattumist välistavale siseriiklikule õigusnormile;
- ERTL artiklit 45 tuleb tõlgendada nii, et niisugustel asjaoludel nagu põhikohtuasjas ei ole selle artikliga vastuolus otsus, millega vähendatakse esimeses liikmesriigis saadava vanaduspensionini suurust teises liikmesriigis saadavate hüvitiste suuruse võrra vastavalt võimalikule kattumist välistavale õigusnormile, tingimusel et see otsus ei too hüvitiste saajale kaasa ebasoodsamat olukorda kui isikule, kelle olukorras puudub igasugune piiriülene element, ning tingimusel et sellise ebasoodsa olukorra tuvastamise korral õigustavad otsust objektiivsed kaalutlused ja see on siseriikliku õigusega taotletava legitiimse eesmärgi suhtes proportsionaalne, mille kontrollimine on eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne.

Kohtukulud

- ⁷⁴ Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse siseriiklik kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamise seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (esimene koda) otsustab:

Nõukogu 14. juuni 1971. aasta määruse (EMÜ) nr 1408/71 sotsiaalkindlustusskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate, füüsilisest isikust ettevõtjate ja nende pereliikmete suhtes (muudetud ja ajakohastatud nõukogu 2. detsembri 1996. aasta määrusega (EÜ) nr 118/97, viimati muudetud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008. aasta määrusega (EÜ) nr 592/2008) artiklit 10 tuleb tõlgendada nii, et määruse kohaldamisel ei saa isikul olla üheaegselt kahte alalist elukohta kahe liikmesriigi territooriumil.

Määruse nr 1408/71 sätete, konkreetsemalt artikli 12 lõike 2 ja artikli 46a alusel ei ole liikmesriigi pädeval asutusel sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas õigust tagasiulatuvalt tühistada isiku õigust vanaduspensionile ja nõuda temalt väidetavalt alusetult makstud pensionide tagasimaksmist põhjendusel, et ta saab toitjakaotuspensionini teises liikmesriigis, mille territooriumil on tal samuti olnud elukoht. Kuid esimeses liikmesriigis saadava vanaduspensionini suurust võib teises liikmesriigis saadavate hüvitiste suuruse võrra vähendada vastavalt võimalikule kattumist välistavale siseriiklikule õigusnormile.

ERTL artiklit 45 tuleb tõlgendada nii, et niisugustel asjaoludel nagu põhikohtuasjas ei ole selle artikliga vastuolus otsus, millega vähendatakse esimeses liikmesriigis saadava vanaduspensionini suurust teises liikmesriigis saadavate hüvitiste suuruse võrra vastavalt võimalikule kattumist välistavale õigusnormile, tingimusel et see otsus ei too hüvitiste saajale kaasa ebasoodsamat olukorda kui isikule, kelle olukorras puudub igasugune piiriülene element, ning tingimusel et sellise ebasoodsa olukorra tuvastamise korral õigustavad otsust objektiivsed kaalutlused ja see on siseriikliku õigusega taotletava legitiimse eesmärgi suhtes proportsionaalne, mille kontrollimine on eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne.

Allkirjad